

Fredlysing eller stormaktallianse?

Av overlæge Johan Scharffenberg

Det samme gjelder de tre suverene skandinaviske stater.

I.

Norge var gjennom et halvt år-tusen avhengig av de andre skandinaviske land, under foreningen med Danmark i ledelsen av dets utenrikspolitikk i København, under foreningen med Sverige i Stockholm. Unionsbruddet i 1905 skyldtes det norske krav om at Norge skulle få en suveren statsstilling.

En stat er «suveren» når den har sitt eget, av andre stater anerkjente utenriksstyre og diplomati og gjennom dette organ står i umiddelbar forbindelse med andre stater.

Jeg legger ikke mer i begrepet «suverenitet» enn det ligger i denne rent tekniske definisjon, og jeg knytter det ikke sammen med begrepene «frihet», «selvstendighet», «uavhengighet».

En stat tekniske mening «suveren» stat kan faktisk være vassall av en mektigere stat som ikke i navnet, men i gavnet leder den mindre stats utenrikspolitikk.

Spørsmålet blir da om Norge etter unionsoppløsningen faktisk har ført (eller kunne ha ført) en selvstendig utenrikspolitikk som har tjent Norges interesser bedre enn den av Sverige ledede utenrikspolitikk.

Og for Sverige blir spørsmålet om unionsoppløsningen har svekket rikets evne til å føre en selvstendig utenrikspolitikk.

Ved selvstendig utenrikspolitikk forstår jeg en politikk som utelukkende bestemmes av en stats egne interesser uten innblanding fra noen fremmed stat.

En selvstendig utenrikspolitikk krever kløkt og fremsyn hos regjeringen med hovedansvaret hos utenriksministeren og de ham underordnede diplomater. Men som verden er, er det ikke tilstrekkelig at utenrikspolitikken bygger på rettens grunn, fast hevder statens egne rettigheter og samtidig lojalt akter andre staters rettigheter etter gjeldende traktater og uskrevne sedvanerett (såkalt «folkerett»).

En suveren stat som Island, med sin isolerte beliggenhet, sine vel 130 000 innbyggere, sitt eget språk, sin egen historie, sin høye kultur og sin evne til økonomisk selvforvaltning, burde ha rett til å føre en selvstendig utenrikspolitikk bare på rettens grunn, uten noe militærvesen.

Små stater som bare ønsker å leve i fred med andre stater og er villige til å la enhver strid løse ved forhandling eller ved voldgiftsdom, burde få holde seg utenfor andre staters konflikter. Men faktisk har de valget mellom å sette makt bak sin rett eller å bøye seg for sterkere staters makt.

I den enkelte rettsstat kan en fredelig borger holde seg utenfor slagsmål og statens maktapparat verger ham mot vold.

Men forholdet mellom statene er ikke ordnet etter rettsprinsipper, der finnes intet helt effektivt overstatlig rettsapparat.

Hugo Grotius (1583 — 1645) hevdet at det også i krig måtte gjelde en overnasjonal folkerett, men Thomas Hobbes (1588 — 1679) fremholdt at den opprinnelige rettløse naturtilstand (slik han så den) fremdeles hersket mellom statene: «alles krig mot alle» (bellum omnium contra omnes), hvor «styrke og svik er kardinaldyder i krig».

Eller som vi sier: mellom statene råder «jungelens lov», der er den sterkeste makt = «rett».

Erfaringene i dette hundreår frister til å være enig med Hobbes.

Det er gement at fredelige stater skal måtte bruke år av sine borgers liv og en vesentlig del av nasjonalinntekten til militærvesenet og stadig risikere å bli tvunget inn i krig for andre staters interesser.

Det er gement, men virkeligheten er gemen, navnlig er stormaktenes politikk gemen. Selv om ikke alle stormakter er like gemene, vil enhver stormakt sette hensynet til sine egne interesser i første rekke og i nødsfall ofre de små stater for å redde seg selv.

Hertil kommer det sørgelige faktum at stormaktene ofte ledes av små politikere. En sveitsisk utenriksminister kan være klokere enn en fransk, britisk eller amerikansk.

München 1938 er tilstrekkelig bevis for begge påstander: stormaktenes hensynsløse egen nytte og stormaktpolitikernes kortsynhet og dumhet (Chamberlain, Daladier) eller målbevisste kynisme (Hitler, Mussolini).

Churchill har døpt den annen verdenskrig «den nødvendige krigen», han må da mene at den kunne vært forebygget.

Hadde keiserne Nicolai, Wilhelm, Frans Josef og deres regjeringer

i 1914 forutsett utgangen, ville heller ikke den første verdenskrig kommet. (Denne oppfatning bygger dog på det postulat at menneskene til en viss grad er herrer over sin skjebne og ikke er prisgitt blinde økonomiske krefter.)

Småstatene har ingen innflytelse på, ingen skyld for denne vanvittige politikk, men må lide under dens følger.

Altså: mellom statene råder ingen anerkjent overstatlig rettsinstans, faren for krig lurer alltid. Som den gemene virkelighet er, blir vilkåret for en selvstendig utenrikspolitikk å kunne sette makt bak retten, økonomisk makt eller i nødsfall militær makt.

Da heldigvis ingen enkelt stat hersker over hele kloden, er ingen stat absolutt «selvstendig». Enhver stats relative selvstendighet er dibak retten, økonomisk makt eller nomiske og militære makt.

Anvendt på de små stater rommer denne setning den bitre erkjennelse at en liten stats «frihet» og «selvstendighet» ofte bare er en frase, en illusjon, et selvbedrag.

Ved å søke støtte hos en sterkere stat kan den lille stat redde et visst indre selvstyre, men den kan ikke føre en selvstendig utenrikspolitikk. Dette gjelder Islands forhold til USA., Portugals til Storbritannia, det lille Monacos til Frankrike osv.

Hvordan var Sveriges og Norges stilling i denne henseende 1814 — 1905, og hvordan har deres stilling vært etter unionsbruddet?

Da Carl Johan tok ledelsen av Sveriges utenrikspolitikk, satte han et vennskapelig forhold til Russland som hovedformål, han oppgav enhver tanke om gjenerobring av Finnland og ville skaffe erstatning i Norge. Ved avtalen med keiser Alexander i Åbo 1812 siktet han ikke bare på Norge, men også på Bornholm og Sjælland, visstnok ut fra en rent strategisk betraktning. Ved å forplikte Sverige til å delta i koalisjonen mot Napoleon fikk Carl Johan også Storbritannias, Preussens og Østerrikes samtykke til Norges overføring fra den danske til den svenske konge og sikret Sverige britiske subsidier. (Stormaktene spurte ikke om det norske folks ønske.) I 1813 — 1814 grep den tidligere stormakt Sverige for siste gang militært inn i en stormaktkrig. Senere førte Carl Johan nøytralitetspolitikk. Da forholdet mellom Russland og Storbritannia var spent i 1830-årene, sendte han 4/1-1834 begge kabinetter noter om at de forente kongeriker Sverige-Norge ville innta en strengt nøytral holdning i en eventuell krig. I den hellige allianse tid søkte stormaktene, ikke minst Russland, ofte å gripe inn i de skandinaviske lands indre politikk. I forståelse med Russland motarbeidet Carl Johan skandinavismen.

Johan Scharffenberg